

Antik Çağda Gemiler ve Denizcilik, Homer Kitabevi, İstanbul 2002

Lionel Casson, Çeviren Gürkan Ergin, 12 Bölüm, 177 sayfa, 114 resim

New York Üniversitesinden emekli bir profesör olan Casson, Antik Çağda Gemiler ve Denizcilik adlı bu kitapta, insanlığın denizlerle olan macerasını sazdan salları ya da hayvan postları aracılığıyla su üzerinde yüzmekten başlayıp, kayığın en ilkel kullanım örneklerinden, Yunanlıların güçlü savaş gemileri ve Roma'nın büyük ticaret gemilerini inşa etmesine kadar yaşanan süreçte, gemilerin gelişimi ve denizciliğin tarihini, sualtı arkeologlarının keşifleri ve antik gemi inşası ile ilgili deneylerin ışığında anlatmaktadır.

Gemilerin Doğuşu; isimli ilk bölümde, ilkel araçlardan sonra insanların denizlerde daha güvenle ve daha uzun süre kalabilmesini sağlayacak araçların arayışına girdikleri ve bu araçların bölgelere ve bölgelerdeki doğal koşullara göre değişen farklılıkları belirtilmektedir. Su taşımacılığı basit ve kolay yollarla elde edilen araçlarla başlar. Başlangıçta saz demetleri, şişirilmiş keçi postları, geniş ağızlı küpler kullanarak suda kalmayı ve hatta balık avlamayı da başaran insanlar, bir süre sonra sazlıkları ya da ağaçları kullanarak bugün anladığımız anlamdaki salları, bu basit salların kullanılmayacağı bölgelerde ise ahşap iskeletli, şişirilmiş hayvan postlarından ya da çömlerlerden şamandıralı salları inşa etmişlerdir. Kayıkların en ucuz çeşidi olan küp kayıklar gibi fikirler, giderek ilk kayıkların doğması ve dolayısıyla da su taşımacılığının yolcular ve yükleri taşıyacak hale gelmesi aşamaları da bu bölümde anlatılmaktadır.

Mısır uygarlığının doğuşunda Nil nehrinin payı büyüktür. Hem bu yönü düşünülerek hem de, su taşımacılığındaki yadsınamaz önemi göz önüne alınarak ikinci bölümde Nil'in hayat verdiği Mısır ele alınmaktadır. Nil nehrinin iki yönde seyahat etmeyi kolaylaştıran bir akıntısı ve su taşımacılığını rahat hale getiren rüzgarı sayesinde, Nil vadisi insanların farklı büyüklükte ve çeşitli gemiler yapmakla kalmayıp, denizciliğin temel donanımı olan, yelkenin tarihteki ilk kullanıcıları oldukları anlatılmaktadır. Mısırlıların bu sırada

karşılaştığı problemler, gemi yapım teknikleri ve insan ve hayvan gücü kullanmadan gemileri hareket ettirebilme başarıları da mezar kabartmaları ve duvar resimlerinin tanıklığında anlatılmaktadır.

Eski Çağda Gemi Yapımı'na ayrılan üçüncü bölümde ise; Anadolu'nun güney kıyısındaki Uluburun, Kıbrıs'ın kuzey kıyısındaki Kyrenia açıklarında bulunan küçük bir ticaret gemisi ve Güney Fransa'da Dramont Körfezi açıklarında bulunan antik batıklar ve diğer batık araştırmalarının ışığında, antik çağda gemi yapım teknikleri hakkında elde edilen bilgiler ve antik gemi inşasında önemli bir dönüm noktası olarak kabul edilen M.S. II. yüzyılda gemi inşa tekniklerinin artık daha sağlam teknikler olduğu anlatılmaktadır.

Yelkenli Gemiler'in anlatıldığı dördüncü bölümde, Mısırlılar tarafından inşa edilen ilk yelkenli gemilerin, yani kadirgaların ardından uzun ve dört köşe yelkenin daha farklı bir şekilde -kısa ve geniş- tasarlandığı, Doğu Akdenizli denizcilerin kendilerine özgü, Mısır örneklerinden daha farklı ve sağlam yelkenli gemiler yaptıkları, bu gemilerin Egeli denizciler tarafından da kullanıldığı son arkeolojik bulgularla desteklenerek anlatılmaktadır. Buhar gücünün ortaya çıkışına kadar denizlerin dört bir köşesinde egemen olan ve en çok kullanım gören gemi, yelkenli gemilerdir. Yelkenin Mısırdan itibaren başlayan macerası, Ege, Akdeniz, Fenike gibi yelkenli gemi örnekleri ve kullanım şekilleriyle anlatılmaktadır.

Beşinci bölüm Savaş Gemisi: Kökeni ve Erken Dönemleri başlığını taşımaktadır. M.Ö. III. binde başlayan Yakındoğu Tarihi boyunca savaşlar hep olmuştur; ancak bunların hiçbiri denizlerde geçmemiştir. Sonraki bin yılda ise deniz tarih boyunca sürdüreceği rolünü almış ve böylece savaş gemileri ortaya çıkmıştır. Temel görevleri savaşlar sırasında nakliyat yapmak olduğu anlaşılan savaş gemileri, M.Ö. 1600'e tarihlenen Thera duvar resimlerinde tasvir edilen, en erken ve detaylı savaş gemileridir. Bu bölümde bu örneklerin ışığında savaş gemilerinin yapım teknikleri kullanım alanları ve tabii geçirdikleri gelişimler de anlatılmaktadır.

Trireme'nin Çağı; adlı altıncı bölümde M.Ö. 500 yılından M.Ö. 300 yılları arasında iki yüzyıl boyunca denizlerin hakimi olup, Roma İmparatorluğu'nun görkemli zamanlarında bütün filolardaki en önemli gemi olacak olan Trireme'nin doğuşu, yapım tekniği ve gelişimi anlatılmaktadır. Şehirlerin denizlere olan ilgisinin artması, tüm Akdeniz ve Karadeniz'de düzinelerce koloninin kurulması ve doğal olarak da aktif deniz ticaretinin canlanmasına sebep olduğu da bu bölümde vurgulanmaktadır.

Büyük Kadirgaların Çağı şehir devletlerinin egemen olduğu bir dünyada ortaya çıkmıştı trireme; sınırlı kaynaklara sahip bu küçük kentlerden sonra artık büyük kadirgalarla, büyük donanmalar kurulmaya başlanmıştır. Bu durum artık devletlerin kara ya da deniz devleti olarak adlandırılmasını da beraberinde getirmiştir. Donanma kurmak ve deniz gücü oluşturmanın zorunluluğu ve tüm bu gelişmelerin sonucunda da ortaya çıkışı kaçınılmaz olan daha değişik türdeki -tetreis, pentereis gibi- daha güçlü gemilerin, yani kadirgaların dönemi yedinci bölümde anlatılmaktadır.

Sekizinci bölüm Ateşle Kazanmak: Bizans Donanması başlığını taşımaktadır. Yazar, Roma başkentinin Konstantinopolis'e taşınması ve İstanbul'un Türkler'in eline geçmesine kadar geçen sürede Doğu Roma'nın yani Bizans'ın gücünü ve daha uzun ömürlü olmasını deniz gücüne bağlamaktadır. Ancak bu bölümde en çok dikkat çekici konu, uzun zamandan beri kara savaşlarında kullanılan gemilerde kullanılacak mekanizmanın keşfedilmiş olmasıdır. Böylelikle ateş, deniz savaşlarının da vazgeçilmez unsuru olmuştur.

Ticaret Gemileri: Artan nüfusun ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla tahıl, zeytinyağı, şarap, tuzlanmış balık ve garum denilen bir tür balık sosu ve diğer malların ticareti ile gemilerin artık ticaret için de kullanıldığının anlatıldığı dokuzuncu bölümde ise; Marsilya yakınındaki Grand Congloué batığı, Toulon açıklarındaki bir Roma Ticaret gemisi batığı gibi batıklardan elde edilen arkeolojik bulguların ışığında ortaya çıkmıştır. Batık araştırmaları, antik ticaret gemileri hakkında bilgi edinilmesini sağlamıştır. Antik dünyanın yelkenli gemilerinin yük taşımaktan başka, yolcu taşımak gibi, önemli bir rol daha üstlendiği yine bu bölümde ayrıntılarıyla anlatılmaktadır.

Kıyılar, Limanlar ve Nehirler başlıklı onuncu bölümde ise; liman tekneleri ve nehir teknelerinin yapım özellikleri ve kullanım şekilleri ve genellikle nehir ağzlarında bulunan büyük limanlar ve gemilerin özellikleri anlatılmaktadır. Limanların Antik çağda römorkör ve deniz feneri gibi iki önemli ihtiyacı bulunmaktadır. Artık gemilerde lüks içinde, zengin bir yaşam söz konusudur. Farklı ihtiyaçlar göz önüne alınarak gemiler inşa edilmektedir.

On birinci bölüm Kuzeyde başlığını taşımaktadır. 1937 yılında Edward Wright ve ağabeyinin Ferriby'de yaptığı keşif gemi yapım tekniğiyle ilgili önemli bir buluştur. Böylece Akdeniz tarzı gemi inşasından farklı olarak, kenar kalaslarını bir alttakinin üzerine gelecek şekilde, üstüste, oturarak inşa etmişlerdir. Bu teknik Viking gemilerinde daha mükemmel bir hale gelecektir.

Bu yeni tekniğin Kuzey denizi ve Baltık limanlarında kullanıldığı ayrıntılarıyla anlatılırken; sualtı arkeolojisinin bulguları da göz önüne alınmaktadır.

Son bölüm; ortaçağ dünyasındaki denizcilik gelişmelerinin anlatıldığı Yeni Bir Çağ başlıklı bölümdür. Bu bölümde Antik çağdan itibaren M.S. I. binin ilk yarısına kadar gemilerini aynı şekilde inşa eden Akdeniz tüccarlarının gemi inşa tekniği ve M.S. I. binin ikinci yarısında değişen Akdeniz ticaret gemileri anlatılmakta ve antik dünyanın gemilerinin geleceğin tekneleriyle olan bağlantıları da kurulmaktadır.